

OTVORENA PITANJA - SRBIJA I HRVATSKA

Uvod

Odnosi između Republike Srbije i Republike Hrvatske su među najvažnijim za stabilnost celokupnog regiona, kako post-jugoslovenskog prostora i Zapadnog Balkana, tako i šire. Ovi odnosi su od neposredne važnosti i za stabilnost i prosperitet Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da u BiH živi veliki broj Srba i Hrvata, ali i formalno, budući da su obe zemlje potpisnice Dejtonskog sporazuma kojim je završen najdugotrajniji i najkrvaviji ratni sukob u Evropi posle Drugog svetskog rata, a koji se odigrao upravo na tlu Bosne i Hercegovine. Na žalost, iako od velike regionalne važnosti, srpsko-hrvatski odnosi su teško opterećeni prevashodno ratnim, ali i ne samo ratnim, nasleđem iz perioda raspada SFRJ. Pored ratnog nasleđa devedesetih godina, tu je i šire istorijsko, pa donekle i identitetsko nasleđe odnosa ne samo dve države, nego i dva naroda sveukupno. Oni, doduše, neće biti primarna tema ovog teksta, ali njihova različita tumačenja u dve nacionalne sredine, itekako utiču na proces izgradnje međusobnog i međudržavnog i generalno međuljudskog poverenja. Ovo važi kako za odnose među političarima i drugim nosiocima javnih funkcija, tako i za pripadnike najšire javnosti. Stepenn uspešnosti tih procesa veoma utiče, pre svega, na spremnost i uopšte mogućnost dve strane da brže napreduju ka rešavanjima otvorenih pitanja.¹ Smatramo da je ovo napredovanje od izuzetne važnosti za obe zemlje, njihove građane, ali i privredni, pa, u izvesnoj meri, i kulturni, obrazovni i sveobuhvatni društveni život.²

Odnosi između Srbije i Hrvatske su od značaja i za neposredno susedstvo ove dve države, na način na koji se to teško može reći za odnose između bilo koje druge dve države nastale raspadom SFRJ. U tom smislu, odnosi dve strane zapravo po značaju i dubini prevazilaze osnovni okvir u kojem uglavnom u ovom projektu posmatramo otvorena pitanja između Srbije i drugih država naslednica SFRJ, a to su evro(atlantske) integracije. Ipak, za Srbiju je takođe puna normalizacija odnosa sa Hrvatskom važna i u svetlu činjenice da je Republika Hrvatska punopravni član Evropske Unije i na taj način jedna od država koje

¹ Najskoriji sveobuhvatan pregled stanja odnosa između Srbije i Hrvatske i otvorenih pitanja između dve zemlje Aleksandra Popov (ur.), *Dve decenije diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske – Stanje odnosa i otvorena pitanja*, Novi Sad 2016. Dostupno na

https://www.centarzaregionalizam.org.rs/prilozi/Dvadeset_godina_diplomatskih_odnosa_Srbije_i_Hrvatske.pdf

² Poslednji primer su bili uspesi fudbalske reprezentacije Hrvatske na svetkom prvenstvu u Rusiji kada je, prvo, jedna od glavnih tema u srpskoj javnosti postala ko će navijati za, a ko protiv hrvatske reprezentacije, a posle toga je proslava drugog mesta na prvenstvu postala na nekoliko dana glavna tema i srpske i hrvatske javnosti i tema preko koje su se prelamale bezmalo sve teme u međusobnim odnosima i to počevši od Drugog svetskog rata pa nadalje.

imaju neposredan uticaj na ispunjenje primarnog strateškog cilja Republike Srbije, a to je članstvo u EU. Punopravno članstvo u EU je kao glavni strateški cilj Srbije više puta istaknuto od strane svih njenih najviših državnih organa i nosilaca najviših državnih funkcija tokom prethodne bezmalo dve decenije, a tako je definisan i osnovni cilj spoljne politike Srbije još od petooktobarskih promena, odnosno 2001. godine.³ Međutim, kao pokazatelj koliko je veliki jaz između dve strane možemo navesti i nedavno istraživanje javnog mnjenja u Srbiji iz koga se jasno vidi da su građani Srbije ubedljivo najnegativnije nastrojeni prema Hrvatima.⁴ Ni u Hrvatskoj, po svemu sudeći, stanje nije mnogo bolje, pošto je između 2014. i 2018. godine broj napada na Srbe u Hrvatskoj, ni manje ni više nego upetnaestostručen.⁵ Jasno je da je u ovakvoj društvenoj klimi teško rešavati otvorena pitanja i da je neophodno da obe strane ulože puno napora da bi se odnosi između dve susedne zemlje poboljšali.

Kratak pregled dosadašnjih odnosa i trendova

U ranijim analizama je primećeno da su odnosi Srbije i Hrvatske posle zvaničnog uspostavljanja sredinom 90-tih prošli kroz bar tri raspoznatljive faze.⁶ Prvi koraci ka normalizaciji odnosa između Hrvatske i Srbije (tada Savezne republike Jugoslavije) načinjeni su 1994. godine, dakle još pre završetka ratnih dejstava u BiH i Hrvatskoj.⁷ Ipak, do "Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije" i do uspostavljanja međusobnih diplomatskih odnosa došlo je tek u leto-jesen 1996. godine. Od tada do danas između Srbije i Hrvatske je potpisano preko sedamdeset

³ Ekspoze Gorana Svilanovića, saveznog ministra za inostrane poslove, u Skupštini SRJ od 24. oktobra 2001, Dragojlović, Nataša i dr. (ur.), *Spoljna politika Srbije: Strategije i dokumenta*, (Evropski pokret u Srbiji), Beograd 2011, str. 94, dostupno na <http://www.emins.org/wp-content/uploads/2017/03/Spoljna-politika-Strategije-i-dokumenta-drugo-izdanje-2011.pdf>

⁴ Čak 45% ispitanika na pitanje prema kom narodu ima najnegativniji odnos je navelo Hrvate, "Istraživanje: Srbima su Hrvati najomraženiji narod", *Al Jazeera Balkans*, 6.3.2019, dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/istrazivanje-srbima-su-hrvati-najomrazeniji-narod>

⁵ "Nikad nisam razmišljao da odem iz Hrvatske, čak ni onda kad nisam imao što za jesti. Ali nakon onog što sam doživio od svojih sugrađana...", *Jutarnji list*, 29.3.2019, dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/nikad-nisam-razmisljao-da-odem-iz-hrvatske-cak-ni-onda-kad-nisam-imaostozazajesti-ali-nakon-onog-sto-sam-doživio-od-svojih-sugrađana/8670017/>

⁶ O "tri faze" odnosa Srbije i Hrvatske posle raspada Jugoslavije videti detaljnije u Tomislav Jakić, "Razvoj međudržavnih odnosa i njihova perspektiva, otvorena pitanja" u Popov, *Dve decenije diplomatskih odnosa...*, str. 5-8

⁷ Zajednička izjava Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije o normalizaciji odnosa i otvaranju službenih predstavništava od 19. januara 1994. godine

bilateralnih sporazuma, ugovora, protokola i ostalih međunarodnih akata.⁸ I pored toga, broj otvorenih pitanja je ostao brojan.

Primetno je, takođe, i to da su odnosi između Srbije i Hrvatske posle primetnog, iako samo „površinskog“, otopljanja krajem prve i početkom druge decenije 21. stoleća (tokom predsedničkih mandata Ive Josipovića u Hrvatskoj i Borisa Tadića u Srbiji), zapali u duži period zahlađenja tokom koga je razmena teških reči između dva državna vrha bila sve uobičajenija i pored povremenih zajedničkih izjava, sporazuma ili dogovora. Ovaj trend, koji je promenljivim intenzitetom nastavljen do danas, nije se poklopio samo sa promenom stranaka na vlasti ili ličnosti predsednika u dve zemlje, već i sa završetkom pristupnih pregovora Hrvatske i njenim članstvom u EU. Ulaskom Hrvatske u EU, prestao je monitoring koji se, kao deo pristupnog procesa, vršio nad Hrvatskom, kao i nad ostalim zemljama kandidatima u pogledu odnosa prema sopstvenim manjinama, ali i u pogledu odnosa sa susedima.

Novi momenat u međusobnim odnosima je bio i to što se pozicija Hrvatske prema Srbiji promenila, iz pozicije države regiona Zapadnog Balkana koja, isto kao i Srbija, pokušava da se priključi EU, u poziciju države članice EU koja, kao i druge države članice ima “glas” kada je reč o oceni ispunjavanja uslova za punopravno članstvo u EU svog istočnog suseda, ali i ostalih država Zapadnog Balkana. Kao što se i dalo pretpostaviti iz prethodnih primera (upravo uslovljavanje same Hrvatske od strane ranijeg člana EU – Slovenije – u vezi sa bilateralnim sporovima), ovo sredstvo pritiska se pokazalo kao previše primamljivo za hrvatske političare da njegovu upotrebu ne bi bar nagoveštavali u unutrašnjepolitičkim sporovima, ali i u spoljnoj politici onda kada su na vlasti. S druge strane, ovakva uslovljavanja su u Srbiji stvarala dodatnu frustraciju, koja ionako postoji dugim procesom priključivanja Evropskoj uniji, i kao rezultat dovodi do novih teškoća u odnosima sa Hrvatskom. Na taj način nije previše iznenađujuće ni to da je “kriva” kvaliteta srpsko-hrvatskih odnosa, pa i onih na najvišem nivou sve više nestabilna. Uzmimo kao primer 2016. godinu kada su Aleksandar Vučić i Kolinda Grabar Kitarović juna te godine potpisali „Deklaraciju o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja između Srbije i Hrvatske“, da bi nepuna dva meseca posle toga, u avgustu, međusobni odnosi pali na skoro najniži nivo posle ratova 1990-tih. Povod je najviše bio različito obeležavanje i sećanje na

⁸ Pregled ovih akata je dostupan na <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/srbija,121.html> kao i na <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11557-hrvatska?lang=lat>

akciju hrvatskih oružanih snaga „Oluja“ sa početka avgusta 1995. godine, tokom koje je najveći broj Srba sa teritorija na kojoj je hrvatska država tom akcijom uspostavila kontrolu napustio svoje domove i prešao u Srbiju.⁹ Imajući sve to na umu, kako god opisali današnje međudržavne odnose Srbije i Hrvatske, ne bismo mogli reći da su oni na stabilnoj uzlaznoj putanji. Naprotiv, od 2015. godine do danas smo imali samo dve posete najviših zvaničnika Republike Srbije Hrvatskoj. Stiče se utisak da se, i pored povremenih poziva srpskog predsednika i hrvatske predsednice na poboljšanje odnosa, u poslednje vreme ponovo sve češće aktuelizuju teške teme iz prošlosti, kao što su definisanje rata u Hrvatskoj/Domovinskog rata ili još starije pitanje nasleđa NDH iz Drugog svetskog rata. U okviru potonjeg došlo je, ponovo, do zahlađenja odnosa i između dve crkve (Katoličke crkve u Hrvatskoj i Srpske pravoslavne crkve).¹⁰ Takva ukupna situacija u međusobnim odnosima ne stvara poželjan i, što je jednako važno, predvidiv sveukupni bilateralni okvir za napredak u iznalaženju rešenja za otvorena pitanja između dve zemlje, a time i stvaranje uslova za konačnu i punu, suštinsku i sveobuhvatnu normalizaciju srpsko-hrvatskih odnosa.

Ova otvorena pitanja između Republike Srbije i Republike Hrvatske su u dosadašnjim analizama uopšteno grupisana u nekoliko zasebnih skupina. Ove skupine ili širi segmenti otvorenih pitanja su pitanja vezana za građane koji se još uvek vode kao nestali, pitanje utvrđivanja međusobne granice (uglavnom na Dunavu), pitanje nadležnosti za suđenje ratnim zločinima, pitanja vezana za povratak srpskih izbeglica u Hrvatsku i njihov status i prava, kao i pitanje neisplaćenih penzija Srba koje su zarađene u Hrvatskoj, međusobne tužbe za genocid, pitanja koja se tiču srpske manjine u Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji, pitanje povratka Hrvatskoj njene imovine (u okviru toga i umetničkih dela) i pitanja vezana za sukcesiju SFRJ.¹¹ Poseban aspekt srpsko-hrvatskih odnosa čine ekonomski odnosi dve države. Osim ovih pitanja postoje i druge oblasti sporenja između dve države kao što su odnos Republike Hrvatske prema statusu Kosova, a, kao što smo već naveli, idući dalje u prošlost i kompletno pitanje pogleda na period proveden u zajedničkoj državi, period Drugog

⁹ „Vučić i Grabar Kitarović potpisali Deklaraciju o unapređenju odnosa“, *Radio Slobodna Evropa*, 20.6.2016, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/svi-granicni-sporovi-sa-susjedima-hrvatska-drzi-kljuc-clanstva-srbije-i-eu-1225273>, takođe <https://www.slobodnaevropa.org/a/aleksandar-vucic-i-kolinda-grabar-kitarovic-u-subotici/27809352.html> i “Dva sećanja na “Oluju”: Slavlje pobeđe i žal za žrtvama, *Radio Slobodna Evropa*, 5.8.2016, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/dva-secanja-na-oluju-slavlje-pobede-i-zal-za-zrtvama/27902412.html>

¹⁰ Uglavnom povodom istorijske uloge Alojzija Stepinca, videti ” Crkveni vrh u Hrvatskoj i Srbiji niskim udarcima mete tuđa dvorišta”, *Al Jazeera Balkans*, 16.2.2019, dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/crkveni-vrh-u-hrvatskoj-i-srbiji-niskim-udarcima-mete-tuda-dvorista>

¹¹ Ponešto modifikovana klasifikacija preuzeta iz Balfour Rosa i Stratulat, Corina (ur.), „EU member states and enlargement towards the Balkans“, *EPC Issue Paper*79(2015), str. 105

svetskog rata, pa i na periode pre Jugoslavije. Mi ćemo se ovde pre svega koncentrisati na pitanja proistekla iz raspada SFRJ i rata na teritoriji Republike Hrvatske.

Pitanja nestalih

Pitanja nestalih i pronalaženje posmrtnih ostataka i otkrivanje sudbina ovih osoba predstavlja polje kojem i srpska i hrvatska strana formalno daju visok značaj. I jedna i druga država već odavno imaju formirane komisije za nestala lica (Srbija od 2006, Hrvatska od 2005.) i može se reći da postoji napredak na tom polju iako je broj nestalih tokom rata na prostoru Republike Hrvatske i dalje veći od 1500 osoba. Tu bi trebalo dodati i onih oko 800 stradalih, čiji su posmrtni ostaci pronađeni ali njihov identitet još uvek nije utvrđen.¹² Ovom problematikom se bavila i pomenuta “Deklaracija o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja” iz juna 2016. godine, u kojoj se kaže da su “obe države saglasne kako je potraga za nestalim osobama prioritetno humanitarno pitanje te kako će uložiti iskrene i maksimalne napore u traženje nestalih osoba”.¹³

Posle skoro dve godine, aktivnostima na ovom polju je dat novi zamah prilikom posete predsednika Srbije Zagrebu februara 2018. godine. Ponovo je verbalno izražena obostrana posvećenost rešavanju pitanja nestalih. Stepem ove posvećenosti se ipak može dovesti pod određeni znak pitanja pošto oni dokumenti koji se odnose na ratne logore u Vukovaru i Lori dve strane nisu razmenile.¹⁴ U maju 2018. su se u Zagrebu sastala državna tela Srbije i Hrvatske nadležna za sudbinu nestalih osoba na nivou predsednika komisija, uz prisustvo MK Crvenog krsta, Međunarodne komisije za nestale osobe i Programa Ujedinjenih nacija za razvoj. Ovom prilikom je izražena saglasnost da je potreban novi okvir saradnje ako bi se ovo otvoreno pitanje privelo razrešenju.¹⁵

U skladu sa tom saglasnošću, a i kako bi se unapredili naponi za pronalaženje nestalih, Republika Srbija je u avgustu 2018. godine imenovala specijalnog izaslanika za pitanja nestalih u Hrvatskoj, Verana Matića, dok je predsednica Hrvatske za svog posebnog

¹² “Hrvatska i Srbija usaglasile popise nestalih u ratu. Traga se za 1606 osoba s područja Hrvatske”, *Jutarnji list*, 4.6.2015, dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/hrvatska-i-srbija-usaglasile-popise-nestalih-u-ratu-traga-se-za-1606-osoba-s-podrucja-hrvatske/392221/>

¹³ Tekst deklaracije dostupan na <http://predsjednica.hr/objava/1/1/1006>

¹⁴ “Evo koje je dokumente Vučić donio na Pantovčak”, *Večernji list*, 12.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/evo-koje-je-dokumente-vucic-donio-na-pantovcak-1225887>

¹⁵ Vest dostupna na sajtu MHB Hrvatske, <https://branitelj.gov.hr/vijesti/sastala-se-nadlezna-tijela-hrvatske-i-srbije-za-nestale-osobe/2020>

savetnika za pitanja nestalih imenovala gradonačelnika Osijeka, Ivicu Vrkića. Obojica izaslanika su se saglasili da pronalaženje nestalih, otkrivanje njihovih sudbina i mesta stradanja nije samo političko, nego i prvorazredno "humanitarno i civilizacijsko pitanje".¹⁶ Iako je, kako vidimo, bilo određenih pomaka u rešavanju ovog pitanja, i izvesnog zamaha u aktivnostima tokom prethodne godine, hrvatska predsednica Grabar-Kitarović je u novembru 2018. godine izjavila da se "oseća razočarano" nedostatkom napretka u pronalaženju nestalih lica.¹⁷ Ipak, tokom 2018. godine održana su tri bilateralna sastanka srpske Komisije za nestala lica i hrvatskog Povjerenstva za zatočene i nestale. Na osnovu izvršenih ekshumacija tokom prošle godine, mahom na teritoriji Republike Hrvatske, može se reći da bez obzira na sve izvestan napredak na ovom polju ipak postoji¹⁸

Takođe, osim bilateralnih napora ka rešavanju ovog otvorenog pitanja, državna tela obe države zadužena za pitanja nestalih su učesnice brojnih regionalnih inicijativa, samita (npr. onih u okviru Berlinskog procesa), projekata i konferencija koje se bave ovom stranom nasleđa ratova u bivšoj Jugoslaviji. Kada je reč o Srbiji, ove aktivnosti se u najvećem stepenu odvijaju u okviru angažovanja srpske državne Komisije za nestala lica. Prethodne, 2018. godine oformljena je regionalna Grupa za nestala lica, koja je, u saradnji sa Međunarodnim komitetom za nestala lica, do sada održala dva sastanka (u Herceg Novom prethodne i u Zagrebu ove godine), dok je u okviru Grupe formirana i ažurirana "Baza podataka aktivnih slučajeva lica nestalih usled oružanih sukoba u bivšoj Jugoslaviji", u okviru koje će se, naravno, naći i oni slučajevi koji se odnose na ovo otvoreno pitanje između Srbije i Hrvatske.¹⁹ Takođe, zaključno sa prošlom godinom, do sada je održano petnaest Regionalnih konferencija o rešavanju pitanja nestalih lica „Gde je“, na kojima su učestvovali i relevantni državni organi Srbije i Hrvatske.²⁰

Međutim, osim humanitarnih aspekata, pitanje nestalih ima i jasan politički aspekt i uticaj na odnose dve zemlje u kontekstu pregovora Srbije za članstvo u EU. Republika

¹⁶ "Veran Matić imenovan za specijalnog izaslanika za pitanja nestalih u Hrvatskoj", *Danas*, 10.8.2018, dostupno na <https://www.danas.rs/drustvo/veran-matic-imenovan-za-specijalnog-izaslanika-za-pitanja-nestalih-u-hrvatskoj/>

¹⁷ "Predsjednica: Na aferu s kiretažom nisam odmah reagirala...", *Slobodna Dalmacija*, 3.11.2018, dostupno na <https://slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/573175/39trebaju-nam-odlucne-reforme-cak-i-pocijenu-gubitka-izbora-na-aferu-s-kiretažom-nisam-odmah-reagirala-zbog-promptne-reakcije-ministarstva-zdravstva-iako-bih-kao-zena-mogla-i-ja-svasta-kazati--prvi-put-sam-rodila-u-hrvatskoj-drugi-u-americi-isku>

¹⁸ <http://www.kznl.gov.rs/latinica/arhiva-aktuelno-2018.php>

¹⁹ Videti na <http://www.kznl.gov.rs/latinica/arhiva-aktuelno-2018.php>

²⁰ "Gdje je": Regionalna konferencija o procesu traženja nestalih osoba u Sarajevu", *Oslobodjenje*, 27.8.2018, dostupno na <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/region/gdje-je-regionalna-konferencija-o-procesu-trazenja-nestalih-osoba-u-sarajevu-388540>

Hrvatska je 2016. godine osnovala posebnu vladinu “Komisiju za praćenje sprovođenja prelaznih mjerila u poglavljima 23 i 24 iz pristupnih pregovora Srbije sa EU”. Prema saopštenju te komisije iz jula 2016. godine, ta komisija će, između ostalog i “kontrolisati da li Beograd ispunjava obavezu da žrtvama rata bez diskriminacije osigura prava, uključujući pravo na naknade štete i da li saraduje u identifikaciji i otkrivanju sudbine nestalih”²¹

Utvrđivanje međusobne granice

Utvrđivanje granice između Republike Srbije i Republike Hrvatske tj. proces delimitacije nije značajnije napredovao, a on se pre svega odnosi na delimitaciju zajedničke granice na onom delu koji ide tokom reke Dunav. Između dve strane postoji saglasnost u vezi sa merodavnim principom na osnovu koga bi se pristupilo konačnom utvrđivanju granice – granica bi trebalo da bude ona koja je važila za međurepubličku u vreme postojanja SFRJ.²² Međutim, ne postoji saglasnost upravo u vezi sa tim kako definisati tu granicu tokom postojanja socijalističke Jugoslavije. Ovo je pitanje od posebne važnosti za Srbiju u svetlu pregovaračkog procesa za pristupanje EU, s obzirom na to da je jedan od nezaobilaznih uslova za učlanjenje rešavanje svih teritorijalnih sporova sa susednim državama. Kada je reč o principima na osnovu kojih bi trebalo izvršiti utvrđivanje granice, za Hrvatsku su merodavne katastarske knjige po kojima su teritorije današnjih opština bile podeljene i definisane u vreme Austro-Ugarske monarhije. Srbija, pak, za relevantan uzima savezni zakon o razgraničenju iz 1945. godine, kao i odluke Skupštine Vojvodine iz 1946. godine. Suština spora je u tome što je Dunav promenio tok u poslednjih stotinak godina i dok hrvatska strana tvrdi da to ne bi trebalo da ima uticaj na to kako su definisane katastarske teritorije opština (a time i država Srbije i Hrvatske), Srbija smatra da granica jednostavno treba da se pomera zajedno sa Dunavom, to jest da je određuje srednji tok plovnog dela reke, odnosno matica.²³

Pregovori o granici veoma niskom učestalošću traju već 16 godina. Vidljivo je, a iz pozicije u kojoj se Srbija nalazi u smislu pristupanja EU i razumljivo, da državni organi Republike Srbije pokazuju veću zainteresovanost za rešavanje ovog pitanja. Međudržavna komisija za razrešenje ovog pitanja, sastala se 2011. godine, a tokom narednih sedam godina

²¹ „Hrvatska osnovala komisiju za praćenje pregovora Srbije”, *Radio Slobodna Evropa*, 19.7.2016, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/27867870.html>

²² U skladu sa mišljenjima Badinterove komisije, vidi <https://pecanik.net/10-misljenja-badinterove-komisije/>

²³ <https://www.021.rs/story/Info/Srbija/208635/Srbija-i-Hrvatska-jos-daleko-od-dogovora-o-granici.html>

sastala se tek devet puta.²⁴ Sporno je oko 11000 hektara, od kojih se čak 10000 nalazi sada sa “srpske” strane Dunava, dok je na “hrvatskoj” tek oko hiljadu spornih hektara zemljišta – ako bi se prihvatilo zvanično tumačenje hrvatske strane.²⁵ Obe države su trenutno više raspoložene da ovo otvoreno pitanje rešavaju bilateralnim pregovorima, pa tek ako se na taj način ne dođe do obostrano prihvatljivog rešenja, da se onda ide na Međunarodni sud, a tek kao krajnja opcija na međunarodnu arbitražu. U tom smislu u Hrvatskoj kao da oko toga postoji politički konsenzus i vlasti i opozicije, što je najverovatnije rezultat nepovoljnog ishoda po Hrvatsku međunarodne arbitraže u vezi hrvatsko-slovenačke granice u Piranskom zalivu.²⁶ S tim u skladu, predsednik Srbije Aleksandar Vučić i predsednica Hrvatske Grabar-Kitarović su prilikom posete srpskog predsednika Zagrebu u februaru 2018. dogovorili rok od dve godine za rešavanje ovog spora međusobnim pregovorima.²⁷ Posle sastanka, hrvatska predsednica je za slučaj da dve države ne uspeju da u tom roku postignu po obe strane zadovoljavajuće rešenje pomenula izlazak pred “međunarodno pravno telo”.²⁸ Podsetimo, u Subotičkoj deklaraciji od 20. juna 2016. Aleksandar Vučić (tada predsednik vlade Srbije) i predsednica Grabar-Kitarović su u tački 2. ovog dokumenta zajednički izjavili da će se razgraničenje između dve države “zasnivati na međunarodnom pravu”.²⁹ Ipak, do danas nije načinjen nikakav značajniji korak. U Zagrebu je u junu 2018. održan sastanak komisije za granice, a krajem iste godine održan je i jedan sastanak stručne radne grupe. Prema rečima državni sekretar u Ministarstvu spoljnih poslova Republike Srbije, Nemanje Stevanovića, najveća prepreka postizanju sporazuma su dva rečna ostrva na Dunavu, Šarengadska i Vukovarska ada.³⁰

²⁴ „Granica na Dunavu – 145 kilometara spora Srbije i Hrvatske, *N1*, 6.7.2017, dostupno na <http://rs.n1info.com/a281394/Vesti/Vesti/Sporna-granica-Srbije-i-Hrvatske-na-Dunavu.html>

²⁵ ”MSP: Srbija i Hrvatska daleko od rešenja spora oko granice na Dunavu”, *Blic*, 17.2.2019, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/msp-srbija-i-hrvatska-daleko-od-rešenja-spora-oko-granice-na-dunavu/rw6ws38>

²⁶ „Hrvatska opet u graničnom sporu, ovaj put sa Srbijom“, *Dnevno.hr*, 25.7.2017, dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/granicni-spor-hrvatske-i-srbije---483824.html>

²⁷ „Granicu Srbije i Hrvatske ispisaće Dunav, katastar ili sud“, *Blic*, 14.2.2018, dostupno na <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/granicni-spor-hrvatske-i-srbije---483824.html>.

²⁸ Hrvatski mediji spekulišu da bi za Hrvatsku sve bilo prihvatljivije od arbitraže, vidi „Svi granični sporovi sa susjedima: Hrvatska drži ključ članstva Srbije u EU“, *Jutarnji list*, 9.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/svi-granicni-sporovi-sa-susjedima-hrvatska-drzi-kljuc-clanstva-srbije-i-eu-1225273>

²⁹ Osim toga, Subotička deklaracija se bavi i srpsko-hvatskom saradnjom u oblastima borbe protiv međunarodnog terorizma i učestvovanju u zajedničkim razvojnim i prekograničnim projektima Evropske Unije, „Deklaracija o unapređenju odnosa i rešavanju otvorenih pitanja“, dostupno na <http://predsjednica.hr/objava/1/1/1006>

³⁰ ”Hrvatska i Srbija daleko od dogovora o granici”, *N1*, 21.2.2019, dostupno na <http://rs.n1info.com/Region/a462155/Hrvatska-i-Srbija-daleko-od-dogovora-o-granici.html>

Suđenje za ratne zločine i međusobne tužbe za genocid

Između Hrvatske i Srbije postoji spor po pitanju nadležnosti nacionalnih sudova dve države kada je reč o suđenjima za ratne zločine počinjenim tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji tokom 1990-tih. Po slovu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine iz 2003. godine "Državni organi Republike Srbije određeni ovim zakonom nadležni su za vođenje postupka za krivična dela iz člana 2. ovog zakona, koja su izvršena na teritoriji bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, bez obzira na državljanstvo učinioca ili žrtve".³¹ Hrvatska, pak, ne priznaje Srbiji pravo da sudi za zločine počinjene na teritoriji Republike Hrvatske i izrazila je nameru da se tim pitanjem bavi i u okviru pregovora o Poglavlju 23 Pregovaračkog okvira Srbije. Dakle ne samo bilateralno, nego i u smislu vršenja pritiska na Srbiju kroz institucije Evropske unije. Gorepomenuta hrvatska vladina "Komisiju za praćenje sprovođenja prelaznih mjerila u poglavljima 23 i 24 iz pristupnih pregovora Srbije sa EU" u svom saopštenju iz 2016. navodi i da će pratiti da li Srbija ukida zakonodavstvo kojim je, kako se kaže u saopštenju, "arbitrarno proširila svoju nadležnost za procesuiranje ratnih zločina na susedne države"³² U tom smislu hrvatski poslanici u Evropskom parlamentu su podneli amandmane u ovoj instituciji kojim se Srbija pozivala da pre otvaranja Poglavlja 23 izmeni svoje zakonodavstvo u ovom domenu.³³ Pregovaračko Poglavlje 23 je ipak otvoreno, a ovo otvoreno pitanje je tada pomalo dospelo u drugi plan. Odgovor srpske političke i stručne javnosti je uglavnom išao u smeru argumentacije da je jurisdikcija za ratne zločine univerzalna i kao takva postoji i u velikom broju drugih nacionalnih zakonodavstava, uz podsećanje da je u Srbiji već suđeno nesrpskim državljanima koji su počinili zločine protiv lica koji takođe nisu državljanima Srbije i koji su počinjeni izvan teritorije Republike Srbije i da država Hrvatska nije imala primedbe na to u trenutku kada su ti slučajevi bili procesuirani.³⁴

Tokom poslednjih godinu dana načinjen je nekakav napredak u pokušajima da se ovo otvoreno pitanje između dve zemlje pokrene u smeru rešavanja. Sredinom 2018. godine, Srbija i Hrvatska su posle skoro desetogodišnje pauze ponovo razmenile "tajne" spiskove sa

³¹https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_organizaciji_i_nadleznosti_drzavnih_organu_u_postupku_za_ratne_zlocine.html

³² Videti napomenu 14

³³ „Hrvatski evroposlanici traže izmenu srpskog zakona“, *NI*, 28.1.2015, <http://rs.n1info.com/a30979/Vesti/Hrvatski-evroposlanici-se-zale-na-srpski-zakon.html>

³⁴ „Sme li Srbija da sudi hrvatskim ratnim zločincima“, *Politika*, 11.4.2016, dostupno na <http://www.politika.rs/sr/clanak/352931/Hronika/Sme-li-Srbija-da-sudi-hrvatskim-ratnim-zlocincima>

imenima optuženih ili osuđenih u odsutnosti.³⁵ U februaru ove, 2019. godine ministarka pravde Srbije Nela Kuburović je zvanično posetila Hrvatsku i sastala se sa hrvatskim ministrom istog resora. U saopštenju koje je srpsko ministarstvo izdalo posle tog susreta izneto je da je dogovoreno intenziviranje rada mešovite komisije u pogledu razmene i ažuriranja spiskova optuženih i osuđenih za ratne zločine, kao i da se u vezi sa tim postigne novi bilateralni sporazum do leta, a da postojeći bilateralni sporazumi dopune.³⁶ Posle ovog susreta postalo je poznato da Hrvatska od Srbije „traži“ 1.396 osoba koje se nalaze na njihovom spisku optuženih i osuđenih u odsustvu, dok je Srbija Hrvatskoj predala spisak na kojem se nalazi 51 lice.³⁷

Kada je reč o međusobnim tužbama za genocid Hrvatske i Srbije, Međunarodni sud pravde u Hagu je obe ove optužbe odbacio 2015. godine i zaključio da tokom rata na teritoriji Hrvatske 1991-1995 nije počinjen genocid ni protiv Hrvata, ni protiv Srba.³⁸

Pitanje povratka srpskih izbeglica u Hrvatsku i manjinska pitanja

Broj srpskih izbeglica iz Hrvatske koji borave u Srbiji je tokom perioda 2012-2018 smanjen za više od dva i po puta – na oko 18 hiljada sa oko 50 hiljada koliko ih je bilo 2012.³⁹ Sasvim sigurno da osim bilateralnih i nacionalnih napora da se status srpskih izbeglica dalje rešava, uticaj je imalo i to što se veliki broj onih koji su dobili hrvatske putne isprave iselio u druge evropske zemlje posle pristupanja Hrvatske Evropskoj uniji. Prema rečima predstavnika Komesarijata za izbeglice i migracije Srbije i dalje nisu adekvatno rešena pitanja neisplaćenih penzija zarađenih u Hrvatskoj, dinarske i devizne štednje oduzetih stanarskih prava i obnove više hiljada srušenih srpskih kuća u područjima na kojima nije bilo

³⁵ ” Hrvatska i Srbija razmjenjivat će "tajne popise", *Glas Slavonije*, 7.1.2019, dostupno na <http://www.glas-slavonije.hr/386676/1/Hrvatska-i-Srbija-razmjenjivat-ce-tajne-popise>

³⁶ ” Srbija i Hrvatska prijateljski o procesuiranju optuženih za ratne zločine i spiskovima”, *Glas Amerike*, 13.2.2019, dostupno na <https://www.glasamerike.net/a/srbija-i-hrvatska-prijateljski-o-procesuiranju-optu%C5%BEenih-za-ratne-zlo%C4%8Dine-i-spiskovima/4785535.html>

³⁷ ” Srbija - 51, Hrvatska - 1.396”, *B92*, 20.2.2019, dostupno na https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2019&mm=02&dd=20&nav_category=11&nav_id=1507901

³⁸ „Odbačene tužbe za genocid Hrvatske i Srbije, zločini potvrđeni”, *Radio Slobodna Evropa*, 3.2.2015, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/hag-danas-presuda-po-tuzbama-srbije-i-hvatske-za-genocid/26826358.html>. Celokupni tekst presude dostupan u PDF formatu ovde: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/118/118-20150203-JUD-01-00-EN.pdf>

³⁹ Prema podacima UNHCR, <http://www.unhcr.org/hr/gdje-radimo/povratak-pripadnika-srpske-nacionalne-manjine-u-hrvatsku>

ratnih dejstava.⁴⁰ Srpsko narodno vijeće u Hrvatskoj usvojilo je u februaru 2018. izjavu u kojoj se traži dalji rad na nesmetanom povratku preostalih srpskih izbeglica, na obnovi kuća onih koje su razorene, kao i na zbrinjavanju onih koji su izgubili stanarska prava. U istoj Izjavi se traži i programski i zakonski okvir za razvojnu politiku povratničkih sredina.⁴¹ U Hrvatskoj je od 1. januara 2019. godine stupio na snagu Zakon o stambenom zbrinjavanju na potpomognutim područjima. Međutim u tom zakonu nema posebne kategorije bivših nositelja stanarskog prava, a koji su većinom građani srpske nacionalnosti.⁴²

Problem blisko povezan sa ovim je utvrđivanje neisplaćenih penzija građana srpske nacionalnosti koji ih nisu primali u periodu od 1991. do 1995/98, a čija potraživanja spadaju i u grupu pitanja iz oblasti sukcesije SFRJ (Aneks E).⁴³

U neposrednoj vezi sa ovim pitanjem se nalaze i pitanja vezana za položaj srpske manjine u Hrvatskoj. Sporazum između (tada) SCG i Hrvatske o zaštiti prava srpske i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji i Crnoj Gori je stupio na snagu još 2005. godine.⁴⁴ Tokom napredovanja Hrvatske ka članstvu u Evropskoj uniji, prema ocenama Srpskog narodnog vijeća u Hrvatskoj, a, dodali bi smo, i u skladu sa sveukupnim trendom srpsko-hrvatskih odnosa tokom tog perioda, postoji šira saglasnost da se položaj srpske manjine postepeno popravljao. Ocena je, međutim, političkih i drugih javnih predstavnika srpske manjine u Hrvatskoj da je taj proces posle 2013. godine krenuo u suprotnom smeru, kako u javnom govoru i politici, tako i u pojedinačnim slučajevima netolerancije ili uznemiravanja pripadnika srpske nacionalne manjine na nacionalnoj osnovi. U ocenama ovih predstavnika srpske manjine konstatuje se i očigledan pad interesa predstavnika šire međunarodne zajednice za položaj Srba u Hrvatskoj.⁴⁵

⁴⁰ „Nerešeni problemi izbeglih Srba iz Hrvatske”, *RTS*, 3.8.2018, dostupno na <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3219534/nereseni-problemi-izbeglih-srba-iz-hrvatske.html>

⁴¹ „13 ciljeva za Srbe u Hrvatskoj: Povratak izbeglica, podrška, manjinske samouprave”, *Blic*, 19.2.2018, dostupno na <https://www.blic.rs/vesti/politika/13-ciljeva-za-srbe-u-hrvatskoj-povratak-izbeglica-podrška-manjinske-samouprave/g9crt0h>

⁴² „Problemi s novim zakonom o stambenom zbrinjavanju”, *Banija.rs*, 8.1.2019, videti na <https://banija.rs/novosti/drustvo/18897-stambeno-zabusavanje.html>, preneto sa internet stranice *Portal Novosti*

⁴³ „Najmanje 50.000 Srba iz Hrvatske potražuje penzije”, *RTS*, 18.10.2018, dostupno na <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3293093/najmanje-50000-srba-iz-hrvatske-potrazuje-penzije.html>

⁴⁴ Sporazum je dostupan ovde: <http://www.ljudskaprava.gov.rs/sh/node/20005>

⁴⁵ O detaljnim i ocenama i praćenju stanja ljudskih i manjinskih prava srpske zajednice u Hrvatskoj od strane SNV videti detaljnije u analizama ove organizacije ovde: <https://snv.hr/sto-radimo/zastita-prava>

Kada je reč o položaju hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji, najvažnija otvorena pitanja se odnose na član 9 pomenutog međusobnog Sporazuma o zaštiti manjina kojim su se potpisnice obavezale da će osigurati zastupljenost nacionalnih manjina u predstavničkim i izvršnim telima na lokalnom, pokrajinskom i državnom nivou.⁴⁶ Druga primedba hrvatske strane na stanje hrvatske nacionalne manjine u Srbiji je identitetskog karaktera i tiče se izjašnjavanja Bunjevaca kao posebne nacionalne manjine u AP Vojvodini, odnosno Republici Srbiji. Spor je oko inicijative nekoliko bunjevačkih organizacija, pretežno u Bačkoj, da Skupština AP Vojvodine zvanično poništi dekret iz 1945. godine kojim su se i oni koji bi se nacionalno izjasnili kao Bunjevci upisivali prilikom popisa kao pripadnici hrvatskog naroda. Službena hrvatska strana posmatra Bunjevce kao jednu regionalnu podgrupu u okviru hrvatskog naroda. Osim toga, zvanični Zagreb u okviru tela EU i dalje naglašava primere nepoštovanja prava hrvatske nacionalne manjine u Srbiji. Na inicijativu hrvatskih poslanika u Odboru za spoljne poslove Evropskog parlamenta u Izveštaj o izveštaju Evropske komisije o Srbiji za 2018. godinu uključeni su i amandmani u kojima se ističe nedostatak napretka u pogledu zaštite prava nacionalnih manjina u Srbiji.⁴⁷

Sukcesija i povratak imovine

Sporazum o pitanjima sukcesije SFRJ je potpisan od strane država nastalih raspadom bivše države 2001. godine, a na snagu je stupio 2004. godine, kada ga je (u martu te godine) potpisala i Hrvatska, koja je inače bila poslednja od država naslednica koja je to učinila. Otvorena pitanja kada je reč o ovoj problematici su i dalje brojna, međutim stiče se utisak da su nesuglasice povodom njih uglavnom niskog intenziteta, kao da i kada neka od strana (u ovom slučaju Srbija ili Hrvatska) medijski malo naglašenije nastupa u vezi sa sukcesijom to više čini iz unutrašnjepolitičkih razloga.

Sporazum o pitanjima sukcesije ima 7 priloga/aneksa, a krajem jula 2018 Srbija je pokrenula inicijativu za početak pregovora o Aneksu A, odnosno onim pitanjima sukcesije koji se tiču pokretne i nepokretne imovine bivše države.⁴⁸ Posebno osetljivo pitanje koje otvaranjem tog aneksa dolazi na dnevni red je pitanje vojne imovine SFRJ. Ništa manje

⁴⁶ Videti napomenu 29

⁴⁷ Više na internet stranici Hrvatskog nacionalnog vijeća u Republici Srbiji:
<http://www.hnv.org.rs/aktualnosti.php?op=vise&pid=2174>

⁴⁸ "Pokreće se Aneks A: Na stolu pitanja pokretne i nepokretne imovine SFRJ", *Aljazeera Balkans*, 31.7.2018, dpstupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/pokrece-se-aneks-na-stolu-pitanja-pokretne-i-nepokretne-imevine-sfrj>

komplikovana su i pitanja potraživanja preduzeća iz pojedinih država naslednica na račun nepokretnih imovina koje su ostale u drugim tadašnjim republikama SFRJ jer nadoknada te imovine zavisi od sklapanja bilateralnih sporazuma između država naslednica, a od kojih još uvek nije zaključen ni jedan jedini.⁴⁹ Čini se da je Hrvatska najmanje od svih država naslednica zainteresovana za konačno rešavanje pitanja podele imovine bivše zajedničke države. U hrvatskom Saboru su izglasana i zakonska rešenja kojima se državi Hrvatskoj daje na slobodno raspolaganje i onom imovinom koja je i dalje predmet spora.⁵⁰ S hrvatske strane, pak, najavljuju se potraživanja od Srbije po osnovu imovine JNA koja se kreću i do 10 milijardi evra.⁵¹ U svakom slučaju, lako je pretpostaviti, da kada Hrvatska i Srbija konačno sednu, bilo bilateralno, bilo sa ostalim državama naslednicama, za pregovarački sto u vezi sa najtežim pitanjima sukcesije SFRJ da će međusobna potraživanja biti vrlo visokog reda veličine u odnosu na ekonomije dve države. Sastanak mešovite komisije je održan novembra 2018. u Beogradu. Glavne tačke neslaganja, odnosno tačke koje komplikuju brži dolazak do dogovora su pitanja nepokretne imovine (uglavnom odmarališta, ali i poslovne prostorije na teritoriji Republike Hrvatske), pitanje vojne imovine (uglavnom one koja je ostala u posedu Srbije, ali i Crne Gore – npr. školski brod "Jadran"), kao i pitanje pristupa arhivama pomoću kojih bi se lakše utvrdile vrednosti imovine, a koje su, arhive, uglavnom u posedu Republike Srbije.⁵²

U vezi sa povraćajem umetničkih dobara koje su iz Hrvatske tokom rata odnete u Srbiju, možemo reći da je njihov veći deo do sada već vraćen, ali je i dalje ostao zamašan deo. Od oko 50 hiljada umetničkih dela koje Hrvatska potražuje, iz Srbije je do sada vraćeno njih oko 30 hiljada.⁵³ Osim umetničkih dela, tokom rata je u Srbiju odnošena i dokumentacija. Tu je mali napredak načinjen tokom posete Aleksandra Vučića Zagrebu u

⁴⁹ "Bubalo: Aneks G sporazuma o sukcesiji mrtvo slovo na papiru", *NI*, 5.8.2017, dostupno na <http://rs.n1info.com/a288820/Vesti/Vesti/Bubalo-Aneks-G-Sporazuma-o-sukcesiji-bivse-SFRJ-je-jos-mrtvo-slovo-na-papiru.html>

⁵⁰ "Sistematsko otimanje imovine srpskih firmi u Hrvatskoj", *Danas*, 11.10.2011, dostupno na <https://www.danas.rs/ekonomija/sistematsko-otimanje-imovine-srpskih-firmi-u-hrvatskoj/>

⁵¹ „Sukcesija vojne imovine još nije završena“, *Radio Slobodna Evropa*, 4.7.2007, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/707955.html>

⁵² "Metelko-Zgombić: Ubrzati sukcesiju", *Radio Slobodna Evropa*, 26.2.2019, dostupno na <https://www.slobodnaevropa.org/a/29792070.html>

⁵³ „Potraga za izgubljenim blagom“, Portal Novosti, 29.1.2017, dostupno na <https://www.portalnovosti.com/potruga-za-izgubljenim-blagom>

ebruaru ove godine kada su hrvatskoj strani vraćene matične knjige opštine Dvor na Uni, ali i dokumenta vezana za tri osobe nestale tokom rata.⁵⁴

Ekonomski odnosi

Ekonomski odnosi između Srbije i Hrvatske jesu na višem nivou od političkih, ali, s druge strane to i nije tako zahtevan zadatak. Međusobna spoljnotrgovinska razmena je u protekle dve decenije bila, generalno gledano, u usponu i sada je otprilike stabilna na nivou od oko milijardu evra godišnje.⁵⁵ Pre ulaska Hrvatske u punopravno članstvo EU postojala je bojazan da bi to moglo da u većoj meri poremeti ekonomske odnose između dve zemlje, međutim to se nije dogodilo. Ekonomski odnosi, ne samo trgovina, se kao i svi drugi odnosi između Srbije i Hrvatske odvijaju u senci političkih, a za to je na neki način odgovorno i medijsko predstavljanje uspeha u, na primer, međusobnom spoljnotrgovinskom bilansu ili u investiranju u susjedstvu poput nečega što bismo mogli definisati kao “nastavak rata drugim sredstvima”.⁵⁶ Drugim rečima, ekonomski odnosi dve zemlje bi možda i imali potencijal da deluju amortizujuće na često zapaljivu atmosferu koju između Srbije i Hrvatske stvaraju političari, razne društvene grupe i mediji, ali celokupan kontekst međusobnih odnosa koji se u javnosti kreira i u kojem se ekonomska saradnja odvija, veoma sužava prostor ekonomiji i poslovnim subjektima koji su njeni nosioci da odigraju takvu, širu društvenu ulogu.

⁵⁴ “Evo koje je dokumente Vučić donio na Pantovčak“, *Večernji list*, 12.2.2018, dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/evo-koje-je-dokumente-vucic-donio-na-pantovcak-1225887>

⁵⁵ Dimitrije Boarov, „Ekonomski odnosi Srbije i Hrvatske (1996-2016)“ u Popov, *Dve decenije diplomatskih odnosa...*, str. 11

⁵⁶ Ovo je odlično opisao Milan Gavrović u svom tekstu „Ekonomski odnosi Hrvatske i Srbije“, Popov, *Dve decenije diplomatskih odnosa...*, str. 17, rekavši “Tako se poslovni uspjeh u susjedstvu ...opisuje kao ratna pobjeda”

PREPORUKE

➤ **Uzdržavanje od “zapaljivih” izjava.** Međusobni odnosi Srbije i Hrvatske, kao i Srba i Hrvata kao naroda su tokom raspada SFRJ sistemski i dubinski poremećeni i to u naročito pojačanom obliku dolazi do izražaja tokom obeležavanja “osetljivih” datuma i prilikom pokretanja istih takvih tema u javnosti. Iako političari na samom vrhu i sami neretko u javnosti govore o potrebi poboljšanja međusobnih odnosa, oni sami često ne odole iskušenjima da kada oseće priliku da je to moguće pokušaju da steknu političke poene u nacionalističkim delovima biračkog tela dveju država nekom izjavom koja na drugoj strani može lako biti percepirana kao neprijateljska ili kao svakako ne preterano prijateljska.

➤ **Pokušati sastanke na najvišem političkom nivou dve zemlje učiniti češćim.** Kao što smo naveli, tokom poslednje dve godine došlo je do samo dva sastanka na predsedničkom nivou, između kojih je često dolazilo do negativnog razvoja u odnosima između dve zemlje, a koji su upravo na ovim sastancima označeni kao nepoželjni. Češća komunikacija na najvišem nivou indirektno u svesti građana normalizuje međusobne odnose, a svakako doprinosi i uspešnijem predupređivanju nesuglasica i nesporazuma.

➤ **Oснаživanje evropske, pa donekle i evroatlantske komponente međusobnih odnosa** (u onoj meri u kojoj se to ne kosi sa proklamovanom politikom vojne neutralnosti Srbije) u cilju podizanja međusobnog poverenja na viši nivo. Ova preporuka se tiče rada na povećanja svesti o kontekstu zajedničke budućnosti, koja onda sama po sebi gura traume, ali ne i otvorena pitanja, u drugi plan. Na taj način i javnost postaje informisanija, ali i svesnija svrhe napora koji se čine kako bi se bilo koje od navedenih bilateralnih otvorenih uspešno zatvorilo.

➤ **Značajno intenziviranje napora za rešavanje otvorenog pitanja međusobne granice.** Po rečima samih učesnika u pregovorima o ovom pitanju sa srpske strane, bezmalo je jedino oko čega se dve strane u ovom trenutku slažu to “da se ni o čemu ne slažu”. Proteklo je više od polovine ukupnog vremena od dve godine koje su dve zemlje dale sebi da ovo pitanje zatvore pre nego što se obrate međunarodnim sudskim ili arbitražnim instancama. S obzirom na to, a takođe imajući u vidu i značaj pitanja definisanja granica države koja ima ambicija da pristupi Evropskoj uniji, smatramo da je od najvećeg interesa da se napravi maksimalan napor kako bi po ovom pitanju što pre došlo do makar kakvog napretka.

➤ **Nastavak pojačavanja napora na rešavanju pitanja nestalih, na tragu najskorijeg susreta ministara pravde dve države.** Iz izjava hrvatskih najviših zvaničnika, kao i iz uključivanja ovog pitanja na direktan način u hrvatski pristup pregovorima Srbije o članstvu u EU jasno je da Republika Hrvatska ovom pitanju daje veliki značaj. Na taj način, ovo pitanje objektivno poseduje dve dimenzije u bilateralnim odnosima, humanitarnu i jasno političku, i kao takvo bi trebalo da predstavlja tematiku od najvišeg interesa za ostvarivanje strateških ciljeva Srbije u kontekstu bilateralnih odnosa sa Hrvatskom.